

Üst Paleolitik: Bölgenin tümünde şu anda Üst Paleolitik dönem buluntu topluluklarını veren bir düzineden fazla yerleşim yeri yoktur. Bu durum son buzul çağının (yaklaşık 20.000 yıl önce) sert iklim koşulları ya da ilgili çağın jeolojik dolgularının yetersizliği veya Orta Asya'nın birçok kısmının yetersiz araştırılması nedeniyle.

Üst Paleolitik sitlerin birkaçı Zeravsan Havzası'ndan bilinmektedir. Bunların en önemlisi **Semerkansskaya**, Özbekistan'da Semerkand'ın sınırları içinde yer almaktadır. Sit, 1939'dan beri araştırılmaktadır ve kazılarla ortaya çıkartılan tüm alan 1000 m² civarındadır. Kültürel kalıntılar, Chashmasiab deresinin sağ kıyısı üzerindeki iki terasın dolgularına birikmiştir. Yoğun yerleşimin üste doğru olan yedi seviyesi ayırt edilebilmektedir. Bu seviyelerin her biri taş aletler, kemik kırıkları, kömür ve aşı boyası parçaları ile dolmuş birkaç cebi içerir. 3000'den fazla kemik ve kemik parçaları tanımlanabilmiştir. Bunların yarısı attır ve bunu Pleistosen eşeği ile yaban sığırları izler. Semerkanskaya'da bulunan ve anatomik olarak modern insanlara atfedilen insan kemiklerinin kökeni biraz net değildir ve onların Paleolitik Çağın sedimanlarıyla olan ilişkileri sorundur.

Taş envanterler (binlerce parça) çok zengin, çeşitli ve özgündür. Çekirdeklerin çoğu, çoğunlukla bir ya da iki vurma düzlemine ve sırasıyla tek yönlü ya da iki kutuplu, paralel negatif izlerine sahip olan küçük çakıllardır. Tek yüzlü disk biçimli çekirdekler de mevcuttur. Bazı formlar kama-biçimli çekirdeklere benzer olmalarına rağmen, gerçek prizmatik çekirdekler yoktur. Dilgiler çok değildir ve onların çoğu yoğun bir biçimde rötuşlanmışlardır. Değişik tiplerdeki ön kazıyıcılar yaygın alet tipidir. İşgören kenarları hafif dışbükey olan oldukça küçük yongalar üzerine yapılmış kenar kazıyıcılar, yatık yöneşen kenar kazıyıcılar ve keski biçimli aletler de yaygındır. Ayrıca, alet takımları delicileri, düzeltili dilgicikleri, taşkalem yüzeyli objeleri, yontuk çakıl (tek ve iki yüzden yontulmuş kıyıcı satırlar) aletleri ve çentik yapmak için kullanılan ya da örs olarak tanımlanan objeleri kapsar. Sitin her iki kültürel eğilimi ve kronolojik durumu henüz kesinleşmemiştir. Bu tahminin yanlış olma olasılığı olsa bile, geleneksel bir şekilde arkeolojik buluntu topluluğunun tek ve türdeş olduğu düşünülmektedir.

Üst Paleolitik dönem tabakalı diğer bir sit Fergana Çöküntüsünün (Özbekistan) kuzeyinde, kuzey-batı Tiyen-Şan'dan bilinmektedir. Bu sit, daha önce de sözünü ettiğimiz ve Orta Paleolitik ile ilişkili olduğu söylenen Kulbulak'tır. Üst Paleolitik dönem, Kulbulak katlaşımının üst bölümünden gelen malzemeler ile tanımlanmaktadır. Prizmatik çekirdekler ve çeşitli ön kazıyıcıların, Orta Paleolitik tabakalarında bulunan ve sayısal olarak baskın olan çontuklu/dişlemeli aletler ve kenar kazıyıcılar gibi karakteristik alet tipleri ile bir arada bulunması burada anılmaya değerdir.

Karasu siti Kazakistan'da Chimkent'in yaklaşık 140 Km. kuzeyinde bulunan Arystandy Nehri'nin yüksek kısımlarının sağ tarafında bulunmaktadır. Siten kültürel tabakaları üçüncü nehir sekisinin kumlu topraklarıyla ilişkilidir ve taş aletler, hayvan kalıntıları ve ocak yerlerinin izlerini içerir. Hayvan kalıntıları içinde at boldur ve bunu bizon, antilop ve kızıl geyik izler. Mevcut palinolojik veriler, içinde kültür kalıntıları veren dolguların oluşmaya başladığı dönem için, stepik iklim koşullarının olduğunu da gösterir. Son zamanlarda G.Ö. 24.800 ± 1100 yıllarını veren radyokarbon yaşı, üstteki kültürel tabaka için verilmiştir. Yaklaşık 6000 adet taş alet vardır. Tüm tabakalardan elde edilen çekirdekler ve yongaların Orta Paleolitik olduğu düşünülmektedir (çok az dilgi, çok az ya da tamamen olmayan prizmatik çekirdekler), fakat düzeltili aletlerin özellikleri bunun bir Üst Paleolitik dönem endüstrisi olduğuna şüphe bırakmaz. Ön kazıyıcılar, aletlerin yarısından çoğunu oluştururlar, oldukça simetrik ve özenli bir şekilde dilgimsi yongaların ve dilgilerin üzerine yapılmış düzeltili aletlerdir. Alet takımının geri kalanı taş kalemler, düzeltili yongalar ve nadir olarak da kenar kazıyıcılar ve uçlardan oluşmaktadır.

İsfara nehrindeki (Tajikistan) **Khodja-Gor** sitinden elde edilen malzemenin büyük bir kısmının, Üst Paleolitik dönemin son safhasına tarihlendiğine inanılmaktadır. Buluntuların bir kısmı yüzeyden, geri kalanı da kazılardan gelmiştir. Kazılarda bulunan aletler, en üst sekide sonradan depolandığı düşünülen soluk sarı renkli bir kum tabakasıyla ilişkilidir. Taş aletler prizmatik çekirdekleri, dilgileri, çok sayıda dilgi üzerine yapılmış ön kazıyıcıları, delicileri ve düzeltili dilgicikleri kapsar. Okladnikov ve Ranov, Kuzey Afrika'nın Capsian endüstrileri arasında bu buluntu topluluğuna benzerlikler olup olmadığını araştırmışlardır.

Geç Üst Paleolitik'e tarihlenebilecek birden çok buluntu topluluğu, Tacikistan'daki **Shugnou**'nun 1. tabakasıdır. Koleksiyonda dilgicikler ve geniş dilgiler, çeşitli ön kazıyıcılar, bazı Gravette uçlarına benzeyenleri de içeren çeşitli uç tipleri, deliciler, düzeltili dilgiler vs. önemli yer tutarlar.

Görüldüğü gibi Moustérien'den farklı olarak Orta Asya'nın az bilinen Üst Paleolitik dönem endüstrileri çok çeşitlidir. Tipoloji temelinde aynı gruba eşleştirilebilecek iki yerleşim yerinin bile olmadığı görülür. Yine de Karasu, Semerkandskaya ve Kulbulak'ın Üst Paleolitik dönem tabakalarında kayda değer yaygın bir özellik vardır: Üst Paleolitik unsurları oldukça az gelişmiş olarak kalmışken, kendi tipolojileri ve teknolojileri içinde göze çarpan Orta Paleolitik unsurları daha akılda kalıcıdır. Bu Üst Paleolitik dönem endüstrileri içinde Orta Paleolitik dönem unsurlarının kalma ısrarı, onların yerel köklerini gösterebilir ama bu olasılığı destekleyecek yeterli kanıt yoktur. Endüstrilerin farklılığına rağmen, onların komşu bölgelerde

benzerlerinin de olduğunu göstermez. Ne Aurignacien benzeri özellikleri ile Zagros'un Baradost'u, ne de düzeltili dilgiler ve omurgalı ön kazıyıcılarla üstün olan ve dilgi-yönelimli bir teknolojiyle karakterize edilmiş olan Kara Kamar'ın (Kuzey Afganistan) 3. tabakası ve ne de Ak-Kupruk kültürü (Afganistan), Orta Asya'da bulunanlara benzer buluntu toplulukları vermez. Sadece Batı ve Kuzey Sibirya'nın, Kazakistan'ın doğu kısmındaki endüstrilerle benzerliğinin araştırılması bir ümit oluşturmaktadır fakat hala Kuzey Sibirya tam olarak çalışılıp yayınlanana kadar böyle benzerliğin olduğunu söylemek mümkün olmayacaktır.